((الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر))

فەرمان بە چاکە و جڵەوگیری لە خراپە

کۆکردنەوە و ئامادەکردنی
عبد الله عبد الرحمن

بەڕاستی گرنگترین و چاکترین بەشی ئیسلام ، ئامۆژگاریکردنی خەڵکی و ئاڕاستە کردنیانە بۆ چاکە و شوێن کەوتنی ڕێگای ڕاست، ئەو ڕێگەیەی کە دەمانگەیەنێت بە پەروەردگار ، وە ئارامگرتن لەسەری وە ئاگادار کردن و ترساندنی خەڵکی بەدوورکەوتنەوە لەو وتە و کردارانەی کە پێچەوانەی فەرمانی خواو پێغەمبەرەکەیەتی (ﷺ) وە دەبێتە مایەی تورەبوونی خوایی بەرامبەرمان ، وەدوریمان لە بەزەیی پەروەردگار هەر بۆیە فەرمان کردن بەچاکە و قەدەغە کردنی خراپەکاری، پلەوپایەیەکی بەرزی هەیە لە ئیسلامدا بەڵکو هەندێ لە زانایان بە پایەی شەشەمی دادەنێن لە بنچینە و پایەکانی ئیسلام، وەك دەبینین خوای گەورە پێشی خستووە بەسەر ئیمان هێنانیشدا وەك دەفەرموێت:

[كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ](1) .

واتە : ئەی موسوڵمانان ئێوە چاکترین گرۆو کۆمەڵن بۆ خەڵکان چونکە فەرمان دەکەن بە چاکە و ڕێگری کاری خراپە دەکەن وە باوەڕتان هێناوە بە(ألله) ، وەلە سورەتی (التوبة)دا خوای گەورە فەضل و گەورەیی ئەم کارە دەدات بەسەر نوێژ و زەکاتیشدا ، وەك دەفەرموێت:

[وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ](2)،

{واتە : باوەڕداران لە نێرو مێ هەندێکیان دۆست و پشتیوانن بۆ هەندێکی تریان ، فەرمان دەکەن بە چاکە و نەهی دەکەن لە خراپە و ووتەو کرداری ناشایستە ، وەنوێژەکانیان بە ئەنجام دەگەیەنن و زەکاتیماڵیان دەردەکەن ..... } .وەك لێرەدا دەبینین گرنگی ئەو کارە گەورەیە و کاریگەری بە هێزی لە ژیانی تاك و کۆمەڵ و هەموو ژیانی گەلاندا .

(1) {سورة آل عمران:١١٠} .

(2) {سورة التوبة:٧١} .

ابـن القـيم (رحمـه الله) دهفـهرموێت ((الجهاد بالحجَةِ واللِّسان مُقدَّم عَلى الجهادِ بالسيفِ السِّنان))[٣] ، واته { هەوڵدان و كۆشش كـردن بـه بەڵگـەو بـەزبان (واتـه فـەرمان كـردن بـه چـاكه و ئامۆژگـارى چاك) له پێشتره له جيهاد كردن به شير وتـير } ، وەئاشكراشـه بەهەسـتان بـەو كـاره مەزنـه كۆمەڵگـه بـەرەو چـاكه و تـەبايى دەڕوات و خۆشـى ڕوودەكاتـه كۆمەڵگەو شـەڕو خراپـەكارى لێ بـه دوور دەبێـت .بـەلام بـەواز هێنـان لـەو كـاره گرنگه ، سەرەنجامێكى خراپ ڕوودەكاته كۆمەڵگەو ، كارەساتى گەوره ڕوودەدات، وەگەندەڵى و فەساد زۆر دەبێ، كۆمـەڵى موسوڵمانان پارچه پارچه دەبن ، دڵەكان ڕەق دەبـن و لاوازى و بـێ توانـايى ڕوودەكاتـه موسـوڵمانان ، وه دەنگـى بـەتاڵ و گـومرايى بـەرز و بڵنـد دەبـێ و خراپەكارى به ئاشكرا بلاو دەبێتەوه .

{ گەورەيى و پاداشتى فەرمان به چاكه و جڵەو گيرى خراپه }

يەكەم :- كارى هەموو پێغەمبـەران و نێرراوانى خواى گەورەيه (عليهم الصلاة والسلام) وەك خواى گەوره دەفـەرموێت:

[وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولاً أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ][٤] .

واتـه : بەڕاسـتى ئێمـه پێغەمبـەر و نێرراومـان نـاردووه بـۆ هـەموو گـرۆو كۆمەڵگەيەك ، تـا بانگـەوازيان بكـەن كـه بەتـەنها (الله) بپەرسـتن و بـەدووربن لـه هەموو بت پەرستىيەك .

دووەم :- سيفەت و كـارى بڕوادارانـى ڕاسـتەقينەيه ، وەك خـواى گـەوره دەفەرموێت:

[التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ][٥] .

واته : بڕواداران كه سانێكن تەوبەكار و عيبادەت كارو سوپاس بێژن ، وەرێگـه دەبرن له پێناو زانست و شـارەزابووندا ، وەكڕنووش بەرو سوجده بەرن بـۆ خـواى خۆيان ، بەتەنها ، وەفـەرمان دەدەن بـه چـاكه و نـەهى دەكـەن لـه خراپـه ، وه پارێزگارى له سـنوور و حـەرام كراوەكـان دەكـەن و ناكەونـه نـاو شـته ياسـاغ كراوەكانـەوه ، وەئـەى محمـد (ﷺ) بـه بڕوادارانى ئاوا مزگێنى بده .

(٣) انظر : (شرح القصيدة النونية) للشيخ محمد خليل هراس (١٢/١) .

(٤) {سورة النحل:٣٦} .

(٥) {سورة التوبة:١١٢} .

سێیەم :-کارێکی سوپاس کراوە لای پەروەردگار و سیفەتی پیاو چاکانە ، وەك خوای گەورە دەفەرموێت:

[يُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُوْلَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ](٦) .

واتە : باوەڕیان بە خوای گەورە و ڕۆژی دوایی هێناوە و فەرمان دەکەن بە چاکەو نەهی دەکەن لە خراپە ، وەخێرایی و پێشبڕکێ دەکەن بۆ کردنی کاری چاکەو بەدەست هێنانی پاداشت ئەوانە لە پیاو چاکانن .

چوارەم :- هۆکاری خێر و چاکەیە بۆ کۆمەڵگای ئیسلام وەك خوای گەورە دەفەرموێت:

[كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّهِ](٧) .

واتاکەی پێشتر ڕووون کرایەوە .

پێنجەم :- هۆی جێگیربوون، بە هێزبوونی موسوڵمانانە لەسەر زەوی وەك خوای گەورە دەفەرموێت:

[الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ](٨) .

واتە: دۆستانی خوا -کەسانێکن کە جێگیر و بە هێزیان دەکەین لە سەر زەوی و نوێژەکانیان بەجێ دێنن و زەکاتی ماڵیان دەدەن فەرمان دەکەن بە چاکە ونەهی دەکەن لەخراپە، وە ئاکامی هەموو کارو بارێك بەدەست خوایە .

شەشەم :- یەکێکە لە هۆکارەکانی سەرکەوتن و زاڵ بوون بەسەر دوژمنان دا وەك خوای گەورە دەفەرموێت:

[وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ](٩) .

واتە : بەڕاستی خوای گەورە کەسانێك سەردەخات کە بەڕاستی دینی خوای گەورە سەربخەن ئەویش بە گەیاندنی و ڕون کردنەوەی بۆ خەڵکی ، وە خوای گەورە زۆر بەتوانا و خاوەن دەسەڵاتە .

حەوتەم :- دەست کەوتنی پاداشتی زۆر مەزن بەهەستان بەو کارە گرنگە ، وەك خوای گەورە دەفەرموێت:

[لاَّ خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلاَّ مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلاَحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتَغَاء مَرْضَاتِ اللّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا](١٠) .

واتە : لە چپە چپ و کۆڕبەستنی نهێنی ئەوان هیچ خێرێك نییە مەگەر کەسێك فەرمان بدات بەبەخشین و کاری چاکە و ناوبژیوانی نێوانی خەڵکی ، هەر کەسێ کاری وا تەنها لە پێناوی خوای گەورە دا ئەنجام بدات ، ئەوا پاداشتی زۆر مەزنی بۆ هەیە .

---

(٦) {سورة آل عمران:١١٤} .
(٧) {سورة آل عمران:١١٠} .
(٨) {سورة الحج:٤١} .
(٩) {سورة الحج:٤٠} .
(١٠) {سورة النساء:١١٤} .

وەپێغەمبەر (ﷺ) دەفـەرموێت: ((من دعا إلى هدى كانَ لَه مِثْل أُجور من تبِعـه لاينقُص ذِلك مِن أُجورِهم شيئاً))[١١] .

واته : هەر كەسێك بانگەوازی كەسێ بكات و ڕێنموی بكـات بۆ كـاری چاك ، ئەوا پاداشت بۆ ئەم كەسە دەنوسرێت ، بەقەدەر پاداشتی ئەو كەسەی كە شوێن بانگەوازەكـە كـەوتووە و كـاری چـاك ئەنجام دەدات بەبێ ئەوەی لە پاداشتی هیچ كامیان كەم بكات .

هەشـتـەم :– یەكێكـە لـەو هۆكارانـەی كە دەبێتە هۆی سڕینەوەی تاوانەكان.

وەك پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت:
((فِتنةُ الرجل في أَهلِهِ ومالِـهِ و نفْسِـهِ وولَدِهِ وجارِهِ، يكَفِرها الصيام والصّـلاةُ و الصدقةُ، والأَمرـِ بالمَعروفِ والنهـي عـن المُنكـ ـ ـرِ))[١٢]. واتـــه : ئـــەوتاوان و ناڕەحەتیانەی كەمرۆڤ بەهۆی كەسووكار و ماڵ ومنداڵ ودراوسێ و نەفسی خۆیەوە تووشی دێت،ئـەوا بـەهۆی ڕۆژوو و نوێـژو بەخشـــین وفـــەرمان بەچـــاكە ونـــەهی لەخراپە دەسڕێتەوە و نامێنێت .

نۆیەم: دەبێتە هۆی بەدەست هێنانی ڕەحم و بەزەیی خوای گەورە وەك دەفەرموێت:

[وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ][١٣] .

واتـه: (بـاوەڕداران لـە نێـرو مـێ هەنـدێكیان دۆسـت و پشـتیوانن بـۆ هەندێكی تریان فەرمان دەكەن بە چاكە و نـــەهی دەكـــەن لـــە خراپـــە ، وەنوێـژەكانیان بەئـەنجام دەگەیـەنن ، و زەكـاتی ماڵیـان دەدەن ، و گوێڕایـەڵی فەرمانـەكانی خـوای گـەورە و پێغەمبـەر (ﷺ) دەكەن ، ئەوانە نـزیكن لـە بـەزەیی خوایی یـەوە ، وەخـوای گـەورە خـاوەنی توانایی و دانایە) .

دەیەم:– هەستان بە فەرمان بە چاكە و نـەهی لـە خراپـە دەبێتـە قـەڵغانێك بـۆ پارێزگاری لـە پێـنج گرنگەكـە لـە ئـاین و گیان و هۆش وكەسێتی و ماڵ و سامان ، وەپاداشت و فـەضلی زۆر زیـاتری هەیـە جگە لەوەی كە بـاس كـرا ، بـەڵام كاتێك كەواز لەو كارە گرنگە هێنرا ئەوا فەضلی خـاوەن زانیاریـەكان نامێنێـت و خراپـە كـــاری لەووشـــكایی و ئـــاودا بـــڵاو

---

(١١)مسلم (٢٦٧٤) ، وابوداوود و الترمذي و ابن ماجة .
(١٢) اخرجه : مسلم (٧٢١٣) .
(١٣) {سورة التوبة:٧١} .

دەبێتەوەو،چەندەها کاری گەورە وترسناك لەکۆمەڵگەدا ڕوو دەدات لەوانە:

١/ لەناو چوون و ناڕەحەت بوونی خەڵکی و جێگیر بوونی سزای خوایی لەسەریان وەك خوای گەورە دەفەرموێت: [وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً](١٤).

واتە : خۆتان بپارێزن لە سزا و ناڕەحەتییەکی خوایی کە بەتەنها ستەم کاران و تاوان بارانتان ناگرێتەوە .

((عن حذيفة (ﷺ) مرفوعـاً: والـذي نفسي بيده لتأمرن بالمعروف ولتنهون عـن المنكر أو ليوشكن الله أن يبعث عليكم عقاباً منه ثم تدعونه فلا يستجاب لكم))(١٥) .

واتە: (سوێند بەو خوایەی کە گیانی منی بەدەستە، فەرمان دەکەن بەچاکە و نەهی دەکەن لە خراپە ، یان ئەگەر وانەکەن نزیکە کە خوای گەورە سزایەکتان بۆ بنێرێت ، پاشان داوا لە خوای گەورە دەکەن کەسزاکەتان لەسەر لابچێت بەڵام وەڵام نادرێنەوە)، وە کاتێ عائشە(ﷺ) دایکی باوەڕداران بە پێغەمبەری فەرموو (ﷺ) ((أنهلك وفينا الصالحون))، واتە : ئایا لەناو دەچین لەگەڵ ئەوەشدا پیاوی چاك و صالح لەناو ماندا هەیە ، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی ((نعم إذا كثر الخبـث))(١٦).

واتە : بەڵێ لەناو دەچن کاتێك کە خراپە کاری زۆر بوو .

٢/ گیرانەبوون و وەڵام نەدانەوەی نزا و پاڕانەوە .

لە عائیشەوە (ﷺ) کەوا پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: ((مروا بـالمعروف ، وأنهوا عن المنكـر قبـل أنْ تـدعوا فـلا يستجاب لكُم))(١٧) .

واتە : فەرمان بکەن بە چاکە و نەهی بکەن لەخراپە،پێش ئەوەی خوای گەورە داواکانتان وەڵام نەداتەوە ، بەهۆی بێ ئاگاییتان لە فەرمان کردن بە چاکە .

٣/ جێگیربوونی نەفرینی خوایی و دوور بون لە ڕەحمەتی خوای گەورە ، بەهۆی فەرمان نەکردن بە چاکە و نەهی نەکردن لە خراپە، هەروەك چۆن خوای گەورە نەفرینی کرد لە (بني اسرائيل) لەبەر ئەوەی ڕێگرییان نەکرد لەوانەی کە کاری خراپ وناشایستەیان ئەنجام دەدا ، وەك خوای گەورە دەفەرموێت:

[لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ * كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ](١٨) .

---

(١٤) {سورة الانفال:٢٥} .

(١٥) اخرجه : الترمذي (٢١٩٦) (صحيح) .

(١٦) اخرجه : البخاري (٦٨٧٧) .

(١٧)ابن ماجة (٤٠٠٤) (صحيح) .

(١٨) {سورة المائدة:٧٨-٧٩} .

٤/ دەبێتــە هــۆی گەشــە ســەندن و بڵاوبوونــەوەی سەرپێچــی و تــاوان و بــێ باوەڕی ، وەتاوان و خراپەی لای خــەڵکی دەڕازێننــەوە و خــەڵکی بــەردەوام دەبــن لەسەر تاوان و بێ فەرمانی خوای گەورە.

٥/ دەبێتە هۆی بڵاوبوونەوەی نــەفامی و نەزانین ، وە کاڵ بوونــەوەی زانست ، وەخەڵکی دەکەنەوە ناو تاریکی‌یەکی زۆر ترسناکەوە کە بەرەبــەیانی لەدوانایــەت ، وەسزای خوای گــەورە دەســتەبەر دەبــێ بۆ ئەوانەی کە ئەو کارە گرنگەیان پشت گــوێ خســتووە ، کەبەمــەش دوژمنــان و دووڕووەکـــان زاڵ دەبـــن بەســـەر موســولمانانداو ، لاوازی لــە موســوڵمانان دەردەکـــەوێت و توانـــاو هەیبـــەتیان لەدەست دەدەن .

بــرای موســـوڵمان :- پێویســـتە بــە چــاوێکی کــەم بایەخــەوە تەماشــای ئــەم بەشەی ئیسلام نەکەیت ، چونکە کارێکی زۆر مەزنــە لــە ئیســلامدا وەك (حمــد بــن عتيــق) (رحمــه الله) دەفــەرموێت { فلــو قدَّر أن رجلاً يصوم النهار ويقـوم الليـل و يزهد في الدنيا كلها ، وهو مع هذا لايغضب لله ، ولا يتمعَّر وجهه ، ولا يحمر ، فلا يأمر بـالمعروف ولا ينهـى عـن المنكـر ، فهـذا الرجل من أبغض الناس عند الله ، وأقلـهم ديناً ، وأصحاب الكبـائر أحسـن عنـد ألله منه }. واتە : ئەگــەر وادانرا کەسێك بــە ڕۆژ بــەڕۆژووە و بەشــەویش شــەونوێژ دەکات ، وەلــەدونیادا خــۆی لــە حــەرام و شــوبهەکانیش دەپــارێزێ ، بــەڵام لەگــەڵ ئەوەشــدا لـــەپێناوی خـــوای گـــەورەدا تورەنـــــەبێت و ڕووی گرژنــــەکات ، وە فەرمان نەکات بە چاکە و نەهی نەکات لە خراپــە، ئــەوا بــە بێزراوتــرین کــەس دادەنرێت لای پەروەردگار ، وەکەم تــرین دینـــی هەیــە ، ئەوانـــەی کــە تاوانــە گەورەکان (كبائر الذنوب) ئەنجام دەدەن لای خوای گەورە چاکترن لەم کەسە .

{ هەنگاوەکانی فەرمان بە چاکەو جڵەوگیری لە خراپە }

١/ ناساندن و ئاشکراکردن .

زۆر جــار کەســێك کــە هەڵدەســتێ بــە تاوانێك ، هیچ لای ئاشــکرا نیــیە کەئەمــە تاوان بێ ، بــەڵکو هەنــدێ جــار وادەزانــی چاکەیەکی کــردووە ، بــەڵام لــە ڕاســتیدا وانیە بۆیە پێویستە سەرەتا بــۆی روون بکرێتــــەوە لەســــەر چاوڕۆشــــنی ، وەخســـتنەڕووی کـــردەوە چـــاکەکان پاداشــتی خــوایی بۆیــان ، ئەمــەش بــە خورەوشتی جوان و هێمنی دەبێ .

٢/ ئامۆژگاری .

ئەمەش بە ترساندن لــە ســزای خــوایی بەرامبـــەر تاوانبـــاران خســـتنەڕووی ئاســـەواری تـــاوان خراپـــەکاری ئەمـــەش

بەلەسەرخۆیی و بەزەیی دەبێ ، وەك پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت : ((الـدین النصِیحة ، الدین النصِیحة ، الدین النصِیحة ، ....))[١٩] . واتە : (دین ئامۆژگارییە ، دین ئامۆژگارییە ، دین ئامۆژگارییە ، ....) .

٣/ چەندبارەکردنەوە و ماندووبوون لە ئامۆژگاری خەڵکی

چونکە پێغەمبەران (علـیهم الصـلاة والسـلام) و نێرراوانی خوای گەورە ، بەردەوام فەرمانیان دەکرد بە چاکە کەگەورەترین یان یەك خواپەرستی بوو ، وەنەهی یان دەکرد لەتاوان و خراپەکاری کە گەورەترین تاوان هاوەڵ بۆ خوا دانانە ، وەچەندین ساڵ بەڕۆژوو بەشەو بەردەوام بوون بەبێ ئەوەی ماندووبن یاخود دەست بەرداری کارەکەیان ببن .

٤/ بۆ کەسێ کە خێزان و منداڵی هەبێ .

دەتوانین دوای کەلك نەبونی ئامۆژگاری، جیابوونەوە و دوورکەوتنەوە و لێدان بەکار بهێنێت تا لە سنووری شەرع دەرنەچن .

٥/ فەرمان بە چاکە و نەهی لەخراپە ، وایپێویست دەکات کە ئەو کەسە نەرمی و لەسەر خۆیی هەبێ و دڵ و دەروونی فراوان بێت وە ئارامگربێت و هەوڵی تەنها بۆ سەرخستنی نەفسی خۆی نەبێت و دەبێت بەبەزەیی‌بێ بەرامبەر بەخەڵکی ، هەموو ئەمانەش دەبێنە هۆی سەرکەوتنی لە کارەکەیدا ، وەیارمەتی‌دانی خوایی بۆی .

پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: ((إِنّ الرِّفْق لاَ يكُونُ فِي شيءٍ إلاّ زانه، ولاَ ينزع مِن شيءٍ إلاّ شانه))[٢٠] . (واتە : نەرموو نیانی و لەسەر خۆیی لەهەر کارێکدا بێ ، ئەو کارە جوان و ڕازاوەدەکات ، وە نەرم و نیانی لەهەر کارێکدا نەبێت ، ئەوا ئەو کارە ناشرین و قێزەون دەبێت) .

خوێنەری بەڕێز :-

گۆڕینی خراپەکاری چەند پلەیەکی هەیە وەك پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت :

((من رأى مِنكُم منكرا فَلْيغيره بِيـدِهِ. فَإِنْ لَم يستطِع فَبِلسانِهِ. فَإِنْ لَـم يسـتطِع فَبِقَلْبِهِ. وذَلِك أضعف الإيمان))[٢١] .

واتە : هەریەکێ لە ئێوە کارێکی ناشیاوی بینی با بەدەستەکانی بیگۆڕێ، ئەگەر نەیتوانی بابەزوبانی ، ئەگەر هەرنەیتوانی بابەدڵی پێی ناخۆش بێت ، کە ئەمەیان لاوازترینی ئیمانە .

(١٩) اخرجە : مسلم (٥٥)

(٢٠) اخرجە : مسلم (٦٥٤٩) .

(٢١)مسلم (١٤٠) ، ابو داوود و الترمذي وابن ماجة .

قال الشيخ الاسلام إبن تيمية (رحمه الله): (ومن لم يكن في قلبه بغض ما يبغضه الله ورسوله من المنكر الذي حرمه من الكفر والفسوق والعصيان ، لم يكن في قلبه الايمان الذي أوجبه الله عليه ، فإن لم يكن مبغضا لشيء من المحرمات أصلاً لم يكن معه أيمان أصلاً) .

واته : (هەركەسێ لە دڵیدا ڕق لێبونی نەبێ بەرامبەر بەوکردەوانەی کە کارێکی قێزەون و بێزراوە لای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ)، لە کوفر و لاساری لە فەرمانی خواو سەرپێچی کردنی ، ئەوە لە دڵیدا ئەو باوەڕە جێگیرنەبوە کە خوای گەورە لێی داواکردوە ، وەئەگەر ڕقی نەبێتەوە بەرامبەر هیچ یەکێ لە حەرامکراوەکان ، ئەوا بەهیچ شێوەیەك ئیمانی نییە) .

« مەرجەکانی فەرمان کار بەچاکە و ڕێگری لە خراپە »

بۆکەسێك کە فەرمان بە چاکە و نەهی لە خراپە دەکات پێویستە چەند مەرجێکی تێدابێ ، لە گرنگترین ئەومەرجانە :–

یەکەم : پێویستە شارەزابێ بە دینی خوا ((قورئان و فەرموودە صەحیحەکانی پێغەمبەر (ﷺ))) تا ووتەکانی گونجاو بێ لەگەڵ دینی خوادا (الموافقة للشرع) وە ئاگاداربێ لە حەرام و حەلاڵ کراوەکان و بێ دەنگ بێ لە شتێك کە نایزانێ ، تاوەکو بەدوور بێ لە فەتوا دانی هەڵە ،خوای گەورە دەفەرموێت:

[وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا](٢٢) .

واتە : وە زێدەڕەوی مەکە لەو شتانەی کە نایزانی ، چونکە بەڕاستی گوێ و چاوو دڵ هەموویان بەرپرسن ، ئەو ووتەوکردارانەی کە بەجێت هێناوە .

وەهەروەها پێویستە کارەکەی تەنها لەبەر خوابێت و دووربێت لەهەر بینین و بیستنێك (الرياء والسمعة) چونکە دەبێتە هۆی هەڵوەشانەوەی کردەوەکە و دەست نەکەوتنی هیچ پاداشتێك ، پێغەمبەر (ﷺ) لە فەرموودەیەکی قودسیدا دەفەرموێت ، خوای گەورە فەرموویەتی: [أنا أغْنى الشركاءِ عن الشركِ. فَمن عمِلَ عملاً أشرك فِيه معِي غَيري، تركْته وشِركه](٢٣).

واتە : من زۆر دەوڵەمەند و بێ پێوستم لە هاوەڵ و شەریك بۆدانان، هەرکەسێ کردەوەیەك بکات و بێجگە لە منیش بەشدار بکات لە بۆکردنیدا ، ئەوا خۆیشی و (کردەوەکەشی) شیرکەکەشی واز لێدێنم و وەری ناگرم .

---

(٢٢) {سورة الاسراء:٣٦} .

(٢٣) اخرجه : مسلم (٢٩٨٥) (٧٤١٩) .

دووەم : پێویسە فەرمان کار بە چاکە خۆی ببێتە پێشەنگی خەڵکی لە کردەوە کردن بەوزانیاری یەی کە دەیگەیەنێت وە بەدووربێت لە کردنی هەموو ڕێی لێ گیراوەکان ، بەڵام بە پێچەوانەوە ، توشی سەرزەنشت و سزای خوایی دەبێت ، خوای گەورە دەفەرموێت:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لا تَفْعَلُونَ * كَبُرَ مَقْتاً عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لا تَفْعَلُونَ](٢٤) .

واتە: (ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناوە ، بۆچی ئەوەی کە دەیڵێن بە زوبانتان خۆتان کردەوەی پێ ناکەن ، هۆی تورەبوونی زۆر سەختی خواییە کەقسانێك دەکەن و خۆتان کردەوەی پێ ناکەن).

وەلەشەوی (شەوڕەویدا) پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت بەلای پیاوانێکدا ڕۆیشتم کە دەمیان هەڵدڕابوو بە مەقەستی ئاگرین گوتم ئەمانە کێن ئەی جبریل ، فەرمووی ئەمانە ووتار بێژانی ئومەتی تۆن فەرمان دەکەن بەخەڵکی بە چاکە و خۆیشیان بیر چوتەوە و لەخۆیاندا جێبەجێ ناکەن .

عن أنس بن مالك (رضي الله عنه) قال : قال رسول (ﷺ) ((رأيت لَيلَةَ أُسرِيَ بِي رِجالاً تقْرض شِفاهِهم بِمقاريض مِن نار ، فَقُلْت من هؤلاءِ يا جِبريل ؟ فَقَالَ : الخُطَباءُ مِن أُمِتك ،يأْمرونَ الناسِ بِالِبر وينسونَ أنفُسكُم وهم يتلُونَ الْكِتاب أَفَلا يعِقلُونَ))(٢٥)

سێیەم : پێویستە فەرمان کار بەچاکە زۆر داناو هێمن بێ وبەجوانی و لەسەر خۆیی لەگەڵ خەڵکیدا بدوێ و ئامۆژگاری یان بکات ، تا ئەمە هۆیەك بێت بۆ ڕاکێشانی دڵی بەرامبەر هەروەك خوای گەورە دەفەرموێت:

[ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ](٢٦)

(واتە : خەڵکی بانگ بکەن بۆ ڕێگا ڕاستەکەی پەروەردگار بە دانایی و ئامۆژگاری چاك و بەسوود ....) ، وەهەروەها پێویستە فەرمان بە چاکەو ئامۆژگاری کردن بە پێی گوێگر و شوێنەکانیش بگۆڕێت ، وەبەشێوەیەك بێ کە بەرامبەر تێ بگات و هۆیەك بێ بۆ شوێن کەوتنی کردەوەپێکردن .

هەروەکو علي کوڕی أبي طالب (ﷺ) دەفەرموێت: ((حَدثوا النّاسَ بما يَعْرِفُونَ، أَتُحِبونَ أَنْ يُكذِّبَ أَللهَ وَ رَسُولَهُ ؟))(٢٧) .

واتە (قسەکردن و گوفت و گۆتان لەگەڵ خەڵکیدا بابەشێوەیك بێ ، کە مایەی تێگەیشتن و شوێن کەوتنی بێ ، ئایا پێتان خۆشە خواو پێغەمبەرەکەی (ﷺ)

(٢٤) {سورة الصف:٢-٣} .

(٢٥) انظر : (الصحيحة) (٢٩١) ، و ابن حبان (٥٣)

(٢٦) {سورة النحل:١٢٥} .

(٢٧) اخرجه : البخاري

بەدرۆ بخەنەوە) وە ئیبن و مەسعود (رضي الله عنه) دەفەرموێت ((مَا أَنْتَ بِمُحَدّثٍ قَوْما حَديثا لاَ تَبْلُغُهُ عُقُولُهُمْ، إِلاَّ كَانَ لِبَعْضِهِمْ فِتْنَةً))(٢٨) . هەر بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) بە ئەبی (ذەر)ی فەرموو ((يا أبا ذَرٍ إني أراك ضَعِيفاً ....))(٢٩) ، واتە : ئەی ئەبی ذەر من تۆ دەبینم زۆر لاوازیت .

قال الامام الذّهبي ((وقد قال النبيّ (ﷺ) لأبي ذر مع قوة أبي ذر في بدنه و شجاعته ((يا أبا ذَرٍ إني أراك ضعيفاً)) فهذا محمول على ضعف الرأي(٣٠) .

ئیمامی (ذهبي) دەفەرموێت پێغەمبەر (ﷺ) کە بە (أبي ذر) دەفەرموێت ((من بە لاوازت دەبینم)) لەگەڵ ئەوەشدا (أبي ذر) زۆر بە هێزبوو لەلاشەدا و وەزۆر ئازا و بە توانا بوو ، بەڵکو لێرەدا مەبەستی لاوازیە لە بۆچوون و تێگەیاندن و قسەکردنە لەشوێن کاتی خۆیدا

چوارەم : خۆبەکەم زان لە ووتەوکرداردا . پێویستە ئەوکەسەی کە فەرمان دەکات بە چاکە خۆبەزل زان نەبێت حەق وەربگرێت لەهەر کەسێکەوەبێت ، چونکە بەمە سەرکەوتوو دەبێ لەکارەکەیدا و خوای گەورەش یارمەتی دەدات و بەرز و بەڕێزی دەکات .

پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: ((..... وما تواضع أحد لِلّهِ إلاّ رفعه اللّه))(٣١) .

بەلام ئەگەر پەنا بەخوا حەقی وەرنەگرت و خۆی بەگەورە دانا وەك لە خەڵکانی تر ، ئەوا شوێنی دۆزەخە كما قال النبيّ (ﷺ): ((لاَ يدخلُ الْجنةَ مَن كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرةٍ مِن كِبرٍ))(٣٢) .

پێنجەم : ئارام گرتن .

گومانی تێدانیيە هەر كەسێك بیەوێت دینی پەروەردگار بەڕاستی بگەیەنێت و مەبەستی تەنها ڕازی بوونی خوای گەورە بێت ، ئەوا تووشی ناڕەحەتی و ئازاردان و توانج تێگرتنی خەڵکی دەبێ ، هەر بۆیە خوای گەورە لەگەڵ گەیاندنی حەق و ئامۆژگاری باشدا باسی ئارامگرتنیشمان بۆ دەکات وەك دەفەرموێت:

[وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ](٣٣) .

وەپێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: ((الْمُؤمِن الّذِي يخَالِطُ الناس، ويصبِر علَى أَذَاهم، أَفْضلُ مِن الْمؤمِنِ الّذِي لاَ يخَالِطُ

(٢٨) اخرجه : مسلم (١٤) باب النهي الحديث بكل ماسمع .

(٢٩)مسلم (٤٦٧٣) باب كراهة الامارة بغير ضرورة .

(٣٠) انظر : السير (٧٥/١)

(٣١) اخرجه : مسلم (٢٠٨٨) (٦٥٣٩).

(٣٢) اخرجه : مسلم (٩١) (٢٢٧) باب تحريم الكبر وبيانه .

(٣٣) {سورة العصر:٣} .

الناس، ولاَ يصِبر علَى أذَاهم))[٣٤] . واته : ئـەو بـاوەڕدارەی کـە تێکـەڵی خـەڵکی دەبێـت و بانگیـان دەکـات وە ئـارام دەگرێت لەسەر ئازاردانیان ، چاکترە لـەو باوەڕدارەی کە تێکەڵی یان ناکات و ئارام ناگرێت لەسەر ئازاردانیان .

براکـانم :– زۆربـەی موسـوڵمانانی ئـەمڕۆ بـێ ئاگـان لەفـەرمان بـە چـاکە و نـەهی لـە خراپـە ، وە واگومـان دەبـەن کەئـەوە دەست خستنە نـاو کاروبـاری خەڵکە ، وەیان دەڵێت لەسەر ئێمە نیـیە ئـەوکارە بـەڵام هـەموو ئـەم قسـەڵۆکانە لەکـــــەمی تێگەیشــــــتن و لاوازی ئیمانیانەوەیە .

{ فعن أبـي بكـر (رضي الله عنه) قـال : يـا أَيّهَـا النّاسُ إِنّكُمْ تَقْرَأُونَ هَذه الايَةَ:

[يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ][٣٥] .

وإِنّي سَمِعْتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقـولُ: ((إِنّ الناسَ إِذَا رأَوا الظّالِم فَلَم يأْخذُوا علَى يديهِ أَوشَـكَ أَنْ يعمهـم الله بِعِقَابٍ مِنه)) }[٣٦] . واتـە : ئـەبو بـەكری صدیق (رضي الله عنه) فـەرمووی : ئـەی خەڵكینـە ئێـوە ئـەم ئایەتـەی خـوای گـەورە دەخوێننـەوە كـە دەفـەرموێت (ئـەی ئەوانەی كە باوەڕتان هێناوە ئاگاتـان لـە گیـانی خۆتـان بێـت ، وەئەوانـەی كـە گومڕابـوون و لـە ڕێ لایـان داوە زیـان بـەئێوە ناگـات لـە كاتێكـدا كـە ئێـوە ڕێنمویی كراون و موسوڵمان بوون) بەڵام بزانن كەمن گوێم لە پێغەمبـەر بـوە (صلى الله عليه وسلم) دەیفەرموو ((ئەگـەر خـەڵكی كـە سـێكی سـتەمكاریان بینـی و دەسـتی نـەگرن و ئامۆژگاری نەكەن ، ئەوا نزیكە كە خـوای گەورە سزایەك بۆ هەر هەموویان بنێرێت لـە فەرموودەیـەكی تـردا پێغەمبـەر (صلى الله عليه وسلم) وێنەیـەكی ترمـان بـۆ دەخاتـە ڕوو ، سەبارەت بەوازهێنان لە فەرمان بە چاكە و نەهی لە خراپە . كەدەفەرموێت ((مثَلُ القائِمِ على حدودِ اللهِ والواقِعِ فيها كمثَـلِ قومٍ استهموا على سفِينةٍ فأصاب بعضـهم أعلاها وبعضهم أسفلَها، فكان الـذين في أسفلِها إذا استقوا مِن الماءِ مروا على مـن فَوقِهم، فقالوا: لو أنا خرقْنا في نصيبنا خرقاً ولم نؤذِ من فَوقَنا، فإن يتركوهم وما أرادوا

---

(٣٤) اخرجه احمد (٤٩٩٨) مسند عبدالله بن عمر (رضي الله عنه) وهو حديث صحيح،والبخاري في (الادب المفرد) (٣٨٨)،وابن ماجة(٤٠٣٢)وصححه الالباني(٣٢٥٧)

(٣٥) {سورة المائدة:١٠٥} .

(٣٦) اخرجه : ابو داوود (٤٣٣٨) ، والنسائي بأسانيد صحيحة ، و صححه ابن حبان(٤٠٠٥) ، والترمذي (٢١٦٨) كتاب الفتن / باب ماجاء في نزول العذاب اذا لم يغير .

هلكوا جميعاً، وإن أخذوا على أيديهم نجوا ونجوا جميعاً))[٣٧] ، واته : وێنەی کەسێ کە سنوری خوای گەورە دەپارێزێ ، لەگەڵ کەسێکی دی کە کەوتوەتە ناو حەرام و قەدەغەکراوەکانەوە ، وەکو کۆمەڵە کەسێك وان لەناو کەشتی‌یەکدا ، هەندێکیان لەبەشی سەرەوەی کەشتی‌یەکن و هەندێکی تریان لە خوارەوە ، ئەوانەی خوارەوە ئەگەر پێویستیان بە ئاو هەبێ دەبێ بچینە سەرەوە تائاو هەڵبگۆزن وتیان ئەگەر ئێمە کونێك بکەینە کەشتی‌یەکە ، ئەوا ئاومان دەست دەکەوێت و پیویستمان بەوە نابێت کە داوا لەوانەی سەرەوە بکەین ، کەواتە ، ئەگەر وازیان لێ بهێنرێ نیازەکەیان بەرنەسەر هەموویان لە ناودەچن ، بەڵام ئەگەر دەستیان بگرن و نەهێڵن وابکەن ئەوا خۆیشیان و ئەوانیش ڕزگاریان دەبێ .

بەڵام بە داخێکی زۆرەوە لە هەندێ کۆمەڵگەدا ، دیاردەیەکی زۆر خراپ و ترسناك هەیە کەئەویش گاڵتە کردنە بەوانەی کە فەرمان دەکەن بە چاکە و نەهی دەکەن لە خراپە ، وەئازاریان دەدەن بەووتە و کردار ، بەڵام خوای گەورە سزایەکی سەخت و ئازاراوی بۆ ئەوان بڕیارداوە ، وەسەر شۆڕی و ڕیسوایی بۆ ئەوان دەمێنێتەوە لە دوا ڕۆژدا وەك خوای گەورە دەفەرموێت:

[فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ][٣٨] .

وە پێم خۆشە ئاگاداری برایانی بەڕێزم بکەم لە ترسناکی ئەوکارە وەك لە حاشیەی إبن عابدین دا هاتووە کە دەڵێت: ((إن من قال (فضولي) لمن يأمر بالمعروف وينهى عن المنكر فهو مرتد)). واتە : هەرکەسێ گاڵتە بکات بە کەسێ لەوانەی کە فەرمان دەکات بە چاکە و نەهی دەکات لە خراپە ، وەپێی بڵێ (فضولي) ئەوا ئەو کەسە پاشگەزەبوەتەوە لە دین (مرتد)ە .

وەلە (الدّر المختار) دا لە باسی فضولیدا دەفەرموێت (فالقائل لمن يأمر، أنت فضولي ، يُخشى عليه الكفر)، واتە: هەرکەس بەگاڵتەکردنەوە بەیەکێ بڵێت (فضولي) لەوانەی کە فەرمان دەکەن بە چاکە ئەوە مەترسی کافربونی لێ دەکرێ، لەبەر ئەو قسەیەی .

لە کۆتای‌یدا خوایە داوات لێ دەکەین کە بمان گێڕی لەوانەی کە فەرمان دەکەن بەچاکە و نەهی دەکەن لەخراپە، وەبمان گێڕی لەوانەی کە فەرمانەکانت بەجێ دێنن ، وەخوایە داوات لێ دەکەین کە گومڕا نەبین دوای ئەوەی کە ڕێنموویيت کردووین ، وەنیەت پاکیمان پێ ببەخشیت لە کردەوەکانماندا .

آمين والحمد لله رب العالمين

---

(٣٧) اخرجه : البخاري (٩٤/٥) (٢١٦)

(٣٨) {سورة المطففين:٣٤}